

ÍRÓK A VIHARBAN

Írta: KASSÁK LAJOS

*Wer spricht vom Siegenf
Überstehen — ist alles.*

(Rilke)

Ma, mikor vér áztatja a földet és félelmekben sír a lélek, mindenkinek, akinek esze és érkezése van hozzá, az életről kellene beszélnie a halállal szemben. Nem azért, mert gyáván rettegnünk a haláltól, de azért, mert nem utálkoztunk meg egészen az élettől. Hisszük, hogy érdemes lenne élni, ha külső és belső világunkat olyan egyensúlyállapotba tudnánk hozni, hogy emberi módon megférhetnénk szomszédunk mellett és becsülésre érdemesnek tartanók önmagunkat

Természetes, hogy ez a cél sem a politikusok kétértelmű szónoklataival, sem a nyílt erőszak eszközeivel be nem érhető. Az ember nem a csalásban és rombolásban, hanem az igazságban és az építésben képviseli emberségét. Nem a gyűlölködés, hanem a kölcsönös segítés törvényei szerint kell élnünk, különben ellenünk való eszközzé válik mindaz, amit tudományunkkal felfedeztünk, technikai készségünkkel létrehoztunk.

Mindjárt fejtegetéseim elején, szinte hálalkodó szívvel hangsúlyoznom kell, hogy Magyarország népe ezideig kívül maradt a végzet véres bábjátékán. Mindegy, hogy az irányító személyek okos belátása folytán, vagy szerencsés véletlenből történik így. Minden óráért, amelyben megkíméltetik ez a föld és ez a nép, köszönet jár. De bizonyosan nem tudhatjuk, mi vár ránk holnap. Minden körülmények között jogos tehát az aggodalmunk s nemcsak a magunk, hanem valamenynyitársunk nevében szerte a világban.

Mi lesz belőlünk, mindnyájunkból, ha a kémikusok mennél biztosabban ölü gázok előállítására összpontosítják tudományukat, ha a mérnökök mindinkább a különböző lövegek és lövedékek konstruálását tartják feladatuknak, ha az egyetemek egyre kevesebb orvost és szociológust nevelnek, ha a filozófusok a problémák elleplezésére, a művészek pedig a közösségi életre alkalmatlan lelkek kiszolgálására vállalkoznak!

Ma, mikor vér áztatja a földet és félelmekben sír a lélek, ha a maguk valóságában látni merjük a dolgokat s ha őszinték merünk lenni önmagunkhoz, akkor be kell vallanunk, hogy mindannak a zűrzavarnak, kínszenvedtetésnek és pusztulásnak, ami bennünk és körülöttünk történik, nem utolsó sorban mi magunk vagyunk az okai. Nemcsak szenvedő tárgyai, hanem felidéző alanyai is vagyunk ennek a pokollá változott világnak, ha egyébként nem is, annyiban bizonyosan, hogy hallgattunk, amikor szólnunk kellett volna és harsogó szavakat zagyváltunk, akkor, mikor

átértett rendben, szívós következetességgel cselekednünk kellett volna.

Nemcsak, hogy nem éltünk társadalmi felelősségünk tudatában, de ennél is tunyábbak és oktalanabbak voltunk, mikor egyszerű tömegrészé, jelentéktelen számmá, eszközzé engedjük magunkat minősíteni nálunknál is felelőtlenebbek kénye-kedvére. Tudomásul vettük, hogy valahol valakik felelnek értünk, megbíztunk bennük, holott már régtől fogva konok bizalmatlansággal viseltettük apánkkal, anyánkkal és testvéreinkkel szemben. Hagytuk, hogy valaki, mint egy színpadi szereplő az ígéret Földje felé tereljen bennünket s aztán azt is hagytuk, hogy valaki más visszatereljen bennünket, miközben vér és könny sajtolódik bőrünk alól.

Most itt állunk magunkkal tehetetlenül, mi emberek, a nagy világban.

Emberek, akik önmaguk ellen elkövetett embertelenséggel vádolhatók. Akik hagyták befolyásolni magukat s holnap talán végzetesen magukra hagyatottak maradnak. Nem azért, mert kimentették lelküket az erőszak karmai közül, hanem, mert az erőszak bizonyos idő múltán nemcsak ellenfelét, hanem önmagát is elemészti. Kérdés azonban, hogy azok a milliók, akik a mai zivatarok után a szárazon maradnak, mit tudnak kezdeni és egyáltalán mit kezdenek önmagukkal?

Ma még a szédület, félig az ájulás, félig a vi-tustánc állapotában vergődik a világ, annyira a jelen bajaival küszködik mindenki, hogy alig is

gondol valaki a jövővel. Még mindenki a győzelem lehetőségében bizakodik és azt hiszik, hogy a győző helyzeti fölényénél fogva és magától értetődő bölcsességgel meg fogja oldani mindazokat a problémákat, amelyek rendezetlensége a népeknek egymás ellen fenekedő politikai, gazdasági, világszemléleti harcát kiobbantotta és fehérrizzásig hevítette. Aki ennyire a mai körülmények hatása alá került, megfélemedezik a tegnapi tanulságairól és elveszti tájékozódóképességét a jövő irányában.

Azt mondhatnók, lélekben máris magunkra hagyatottak és tájékozatlanok vagyunk. Semmi észszerű biztosítékát nem látjuk annak, hogy a háború, amely ma még sem méreteiben, sem aktivitásában föl nem ismerhető, holnap, vagy holnapután nem borítja-e lángba az egész világot. Ezideig csupán annyit látunk, hogy a tűz terjed és az ég mind sötétebbre borul fölöttünk. Mindnyájunk felett az egész földön fajra, nemzetre, osztályra és nemre való tekintet nélkül. Ha az első világháború alatt a frontok mögötti részek aránylag biztonságban folytathatták társadalomfenntartó munkájukat, a gyermekek növekedhettek, a fegyveres szolgálatra nem kötelezettek termelhettek, — a haditechnika fejlettsége most nemcsak minden talpalatnyi földet, hanem a tengereket és a levegőt is egyformán veszélyezteteti. Emberek milliói kerültek halálos veszedelembe anélkül, hogy támadó szándékkal, vagy akárcsak védekezésül fegyvert fognának a kezükbe.

Egyrészt tehát a hódító lelkesedést máris a

bizonytalanság félelemérzése váltotta fel, másrészt itt állunk tervek nélkül a harc utáni időkre, holott sejtjük, talán már tudni is véljük, ha szellemi megtisztultság és új gazdasági berendezkedés előkészítése nélkül fejeződik be ez a roppant mérkőzés, akkor a mélységesen óhajtott béke helyett csak rövid fegyverszünet következik, amiből ismét az osztályok forrongása és a legyőzött nemzetek újabb s minden eddiginél általánosabb és végzetesebb háborúja fog kirobbanni.

Akárkinek akármilyen véleménye legyen is a háború szükségszerű bekövetkezéséről, akár igeneljük, akár tagadjuk, — már ma mulaszthatatlanul itt az ideje annak, hogy a halál küszöbén az élet érdekében szóljunk mindazokról a problémákról, melyek megoldatlanságuk folytán az általános európai kór csiráit hordják magukban.

Nagy tévedés lenne azt hinni, hogy ezeknek a problémáknak megoldása a fegyverek letétele után magától elintéződik, úgy, hogy a győzők rádiktálják akarataikat a legyőzöttekre, a megaláztott lélek ebbe belenyugszik s a gazdaság tavaszi virágzásnak indul. Gondoljuk meg, hogy ebben a kényszerű játékban mindenki egy kártyára teszi fel tétjeit s ebben a mérkőzésben a győztes is vesztes lesz s a legyőzött se semmisíttetik meg egyszer és mindenkorra.

Az idősebb generáció tapasztalatból tudja, hogy a fegyverek elhallgatása után az élő tömegek jajveszékelése fájdalmasabban hangzik majd, mint ahogyan ma halljuk azt, a felszabadított indulatokat nem csillapítja le a halálos fáradt-

ság, a társtalanul maradottak még társtalanabbakká lesznek, a csalódottak megcsalottnak érzik magukat. A mérhetetlen terhek alatt nemcsak a test, hanem a lélek is összeroppan.

Emlékszünk még az első világháború társadalmi és morális visszahatására, a munkanélküliség hatalmas arányaira, a reményüket vesztett tömegek lázongásaira, a generációk egymásvádolására, társadalomból és családból való kiszakadására, a műhelyek nagy részének csődbejutására, az iskolák elpolitizálódására, a szellemi tudományok felhígulására és a művészetek tisztátalan össze-visszaságára. Ha a mostani háború után ugyanilyen kaotikus világnak mennénk elébe, ugyanolyan észszerűtlenül, mint tettük azt 1919-ben, akkor az elmúlt idők bajainál is súlyosabb és teméntelenebb bajok zúdulnának ránk, s ami érték véletlenül megkímélő döött a háborúban, elpusztulna a vak lázongások sorozatában.

Még semmi bizonyosat nem tudunk a háború kimeneteléről s az emberi együttélés nevében máris meg kell kezdeni a jövő képének eszei kialakítását, elő kell készíteni a hadiállapotból a béke világába való átszerveződést, a terelés új formáit, a közösségi fejlődés morális kereteit, általában a test egészséges fejlődésének, a lélek egyensúlyállapotának s a szellem kritikai fölényének a lehetőségeit.

Magától értetődik, tőlem, mint elsődlegesen írótól, nem kívánható ennek az előkészítő munkának pontos meghatározása és részletes ismertetése. Hiszen egy egész világrénd fordulópontjá-

hoz érkezünk s talán soha inkább, mint éppen ma, a legkiválóbb szakemberek technikai és morális segítségére van szükség ahhoz, hogy a múlt és jelen időszerűen tanulságos bírálata, a fejlődés mesterségesen összezsomózott szálainak kibogozása, a megriadt lélek és felelőtlené vált szellem erkölcsi megerősítése elkezdődjék. Mindenkinek helyt kell állnia önmagáért, hogy szolgálatára lehessen a közösségnek, amely szükséges és tiszteletreméltó mivoltában csak úgy képzelhető el, ha egyedeiben személy szerint benne van szerkezetének törvénye, hatóerejének forrása.

Az író nem rendelkezhet és nem jósolhat, az ilyen tevékenységek távol esnek hivatásától, mindazonáltal egyike azoknak a kiválasztottaknak, akik harcban és békében egyaránt aktív résztvevői a társas életnek és felelősséggel tartoznak mindazért, ami embertelenség történik a világban. Ők, mint a teremtő szellem képviselői, nem hajthatják fejüket közömbösen álmra és nem állhatnak azoknak a nyers erőknek a szolgálatában, melyek feltételnélküli birtoklásra és mindenáron való győzelemre törnek, örökös tevékenységre ítéltettek, de tevékenységüknek csak akkor van értéke és értelme, ha egy magasabbrendű élet csirái fakadnak a magból, amit elvetettek. Az író tevékenységének értéke és értelme ma feltétlenül így hangsúlyozandó, mikor a szellem háttérbe szorítása mind kietlenebbé torzítja előttünk a tájat, az erőszakos indulatok föléberekednek a közösség szolidaritásérzésének s az individuum elveszti termelő erőit és kritikai szempontjait.

Meggyőződésem, hogy a napi politikának olyan nagymérvű előretörése, olyan hatalmi szereplése a társadalom életében, mint amilyenhez napjainkban jutott, csak káros következménnyel járhat mind az egyesek, mind az összesség számára, úgy gazdasági, mint morális életünkben. Elmulaszthatatlan hivatása ma a szellem embe-
rének, hogy őrt álljon veszendő értékeink mellett, szószólója legyen a testvéri érzésnek, a józan észnek, hogy mennél kevesebb áldozat árán vé-
szelhessük át az időket, melyek kegyetlen meg-
próbáltatásokat hoznak mindnyájunkra.

Nem azt mondom, hogy lépünk ki a harcolók sorából, hanem hogy harcoljunk hivatásunknak megfelelően és tehetségünk legjavával. Ha valaki ma bíráló tekintettel vizsgálódik maga körül, megdöbbenve eszmélhet rá, hogy a gondolkodók és írók máris mennyire elsodródtek sajátos hivatásuktól, mennyire erőt vettek rajtuk a pártoskodó indulatok, énekes madarakból vinnyogó denevérekké lettek, türelmes nevelőkből fölényes idomítókká s akik még állnak a vártán, testvér-
telenül elhagyatottak maradtak. Holott tudhat-
nók valamennyien, ahol a szellem munkálkodása
ennyire értékét veszti, ott sem a politikai hata-
lom, sem a gazdasági jólét nem a közösségért
való. A törvények igazsága és a társadalmi ember
szabadsága csak a szellem fényében válik igaz-
sággá és általános szabadsággá. Ez az általános
igazság az iskolák növendékeiben, a műhelyek
munkásaiban, a határok földművelőiben, a népes-
ség összességében kell, hogy gyökeredzék. Ezek-

nek a gyökereknek magját a szellem képviselői vetik el a társadalomban és annál egészségesebb magot vetnek el, annál termékenyebb talajban, mennél hívebbek maradnak ezek a magvetők humanus mivoltukhoz és hivatásuk szakmai tökéletesítéséhez.

Azok az írók, akik nálunk ma a politizálódás híveinek vallják magukat, korszerűnek vélt okoskodással Petőfit és Adyt állítják példaképül. Közben megfélemeznek a korszakok politikai, gazdasági és kulturális különbözőségéről. Petőfi, ha a haladás szellemét akarta képviselni, nem is tehetett volna mást, minthogy a francia forradalom szellemi behatása alatt a polgárosuló világ minden energiájával, költői lelkesületével és gazdag szókincsével a tizenkilencedik század forradalmárának módján, ellene feszül a feudalizmus dogmáinak és korlátainak. A polgárság felszabadulása a feudalizmus nyomása alól nagyrészt a demokráciáért folytatott politikai harcok megindulásának és érvényre jutásának köszönhető. Érthető, hogy a szellem emberei belevetették magukat a politikai küzdelembe. Petőfi után jó hosszú idő múltán ezt tette Ady is és helyesen tette. De ne feledjük, hogy az a korszak, mely Petőfivel kezdődött, Adyval le is záródott.

És gondoljuk csak meg, hogy a szó mai értelmezésében Petőfi és Ady, akikre a politikai tülekedések közben mind több hivatkozás történik, mennyire nem voltak jók sem kétarcú politikai vezéreknek, sem politikai frakciók tagjainak. Akik hivatkoznak rájuk, értsék is meg, hogy

kik voltak ők, miben volt erejük, mit hagytak ránk örökségül és mi dokumentálja halhatatlanságukat. Semmi egyéb, csak a művészetük. „Korszerű” politikai harcaik már rég idejüket múlták, de időt-állón megmaradtak műveik, melyeket legszubjektívebb emberi érzéseikből, a szellem kritikai fennhatósága alatt formáltak meg.

A hatalmi politika a mi napi küzdelmeinket megfosztotta ható jelentőségüktől s hiszem, ha negyedszázaddal ezelőtt a politikai harcoktól a szellem fölfrissülését várhattuk, akkor ma a teremtő géniusz az, amely mintaképpül szolgálhat jövőnk alakulásához. S ahogyan helytelen ma Adyra hivatkozni, ugyanolyan helytelen Thomas Mannt egyszerűen politikus írónak nevezni. Valóban Mann, a zárt szemléletű német nagypolgár, hatalmas emberi utat tett meg a politikában, de semmivel sem lett hétköznapibb lélek, kevésbé kritikus szellem a művészetében. Nyílt kiállással vallja a demokráciát, mint emberi életformát, de egyáltalában nem keveredik el a politika zűrzavarában. Ha szót emel a politikában, a politikusokkal szemben teszi azt, a szellem tisztaságához és józanságához appellál, a fórumon ágálok felelőtlen szájaskodása és hatalmi mámora ellen. Ugyanez a megállapítás vonatkozik például a francia katolikus írókra, akik nem hallgatnak ma, de nem is üznek politikai csatározásokat, hanem szolgálják és hirdetik a szellem fennhatóságát. Harcolnak az igazság nevében a békéért.

Nem arról van tehát szó, hogy hunyjunk szemet a világ alakulása, véres-könnyes harcai előtt,

hanem, hogy a harcok viharaiban se engedjük magunkat félrelökni arról a posztról, amely sorszerűen osztatott ki a számunkra. S mindenek fölött ne legyünk hűtlenné önmagunkhoz. De magát a hűtlenség mibenlétét is időszerűen át kell értenünk. Harminc éves írói pályámon nem egyszer vádoltak meg engem is hűtlenséggel. Való igazság, hogy volt idő, mikor az írók politizálódását követeltem s ma — látszatra — ellene vagyok két évtizeddel ezelőtt vallott nézetemnek. De ez csak látszat, valójában léniányit sem tértem el az egyenes útvonalból.

Annak idején a „Nyugat” passzív dekadenciája ellen íródtak politikai aktivitást követelő cikkeim és úgy gondoltam, ha az írók ki akarnak szabadulni az irodalmárság kátyújából, aktívan bele kell kapcsolódniok a mindennapi élet harcaiba. Nem azért, hogy a politika vezérlői lehessenek, hanem hogy tapasztalatokban gazdagon és a harcban megedződve, újból kezdjenek hozzá tartalomban jelentős, formában mennél tökéletesebb műveik megalkotásához. Azóta nagyot fordult a világ.

Ma azt mondom: az adott viszonyok között az író, művész, ne hagyja magát sodortatni a politikai áramlatoktól s ha valóban a közösség hasznára akar lenni, térjen meg a MÜ-höz, mint lelkiségének kifejező formájához, harcainak legméltóbb fegyveréhez. Ha annak idején az író politikai harcok vállalásával akartam hivatástudatához visszavezetni, ma ugyanebből a szem-

pontból a napi politika zűrzavarából való kivonulást kívánom tőle.

Némelyek előtt csakugyan úgy tűnhet, mint ha ez a két álláspont ellentmondana egymásnak. De vájjon ellentmondó álláspont-e a kertész életében, hogy ősztön betakarja a rózsatövet, tavaszeln pedig kitakarja. A kertész mindkét esetben a rózsatövek kedvező életfeltételeit iparkodik megteremteni s ezért cselekedetei nem logikátlanok, nem ellentmondók egymásnak, hanem szigorúan logikusak és egyértelműek az idő ellentmondó változásai közepette. És ki vádolhatná logikátlansággal a hadsereget, amely olykor rohammal, olykor meg egyhelyben állással puhítja ellenfelét!

Én tehát, aki annakidején az író politizálódását követeltem, logikus meggyőződéssel ki merem mondani, hogy az író ma térjen vissza a MÜ-höz, az alkotó munkához, melynek értelmét és értékét egyre több oldalról támadják s a hatalmi politika lehangosabb szóvivői jelentős feladatnak tartják az alkotó szellem háttérbe szorítását, sőt mielőbbi megsemmisítését. S amint láthatjuk, éhez az áldatlan állapothoz a mai helyzetből következően egyéb megszorítások járulnak. Az új sajtótörvény paragrafusai, a cenzúra megszigorítása, a papírhiány és miegyéb már-már lehetetlenné teszik, hogy az író tollat vegyen a kezébe és egyértelmű szavakkal elmondja bensőséges érzéseit és kritikus gondolatait. Veszélyben az író legszemélyesebb ügye és ugyanakkor a közösség szellemi fejlődése is. Kötelessége hát az

íróknak, hogy síkra szálljon maga és embertársai nevében a legcélravezetőbb eszközökkel és azzal a tiszta hivatástudattal, melynek képviselőjére rendeltetett.

Nézzünk körül az utóbbi esztendőik irodalmi termésén szűkebb hazánkban és meg kell döbbenünk a termelt anyag tartalmi tisztátalanságán és megmerevedett formalizmusán. Azok a fiatal költők, akik dús ígéretekkel indultak, kevés kivétellel csakúgy elosenevészedtek, mint akik szociológusoknak, közgazdászoknak, vagy a szellemtudomány művelőinek készültek. Ha adni akarnak valamit abból, amit adhatnának, akkor le kell térniük a tévelygésekbe vezető utakról és meg kell térniük önmagukhoz. Világos, hogy sokkal kényelmesebb halottaink glóriafényében iskolás készséggel csicseregni, a politika vizein haszonélvezettel vitorlázni, mint a szellem fegyvereivel harcban állni a politika demagógjaival és az erőszak megtestesítőivel szemben.

Most nem arról van szó, hogy ki milyen előnyös alkut köthet ellenségével, hanem, hogy ki milyen formában adhatja önmagát és milyen módon lehet leginkább segítségére a bajbajutott világnak.

Mikor így szólunk, a szociológia tudós művelőjének, a pszichológusnak és pedagógusnak, az orvosnak és mérnöknek, a művésznek és íróknak, általában az alkotó és gyógyító szellem emberének előtérbe állítására gondolunk. Nem politikai hatalmat, hanem szabad működési területet és tevékenységükhöz méltó megbecsülést igé-

nyelünk számukra. Nem akarnak ők senki fölött uralkodni, de uralkodniok kell magukon, hogy szabadok lehessenek. A kormányzásnak azok a tényezői pedig, akik nem kiosztott szerepet játszanak, hanem felelősségteljes hivatásuk tudatában vannak, máris tudomásul vehetnék, hogy napjainkban a kormányzás művészetének nem utolsó, de majdnem legfontosabb feladata a lemorzsolódott, vagy tévutakra jutott emberi értékek utánpótlása, a termelő erők megbecsülése s az ifjúság tudományos és morális előkészítése jövő feladatai vállalására.

Ne hasson merő okvetetlenkedésnek, amit fentebb elmondtam és fölényesen ne vesse ellene senki, hogy ma sokkal égetőbb problémák izgatják az embert, sokkal fontosabb kérdésekre kellene megadnunk a választ. A problémák, ha mégolyan aktuálisak és súlyosak is önmagukban, a valóság szövevényéből kiszakítottan lényegükben sem fel nem foghatók, sem kategorikusan meg nem oldhatók. Nemcsak a múlt, jelen és jövő vonatkozásait kell összepillantánunk, de a ma jelenlévő szellemi és anyagi tényezők kölcsönhatásával is gondosan számot kell vetnünk, hogy a politikai érdekharcokon túl, tisztán álljon előttünk a társadalom képe. Mert végső soron a világ mai bajai nem politikai, hanem társadalmi jellegűek, gyógyításuk és rendbehozásuk csakis új társadalmi morál és új gazdasági organizáció alapján képzelhető el.

Azok az egyedek, pártok és érdekképviseltek, amelyek a háborúra spekuláltak, nemsokára

rákényszerülnek annak belátására, hogy a háború, mint eddig soha, ezúttal sem töltheti be a Megváltó hivatását s azok az egyedek, pártok és érdekképviselések, amelyek forradalomra spekulálnak, szintén megbizonyosodnak majd róla, hogy a spontán forradalom ideológiája idejét múlta. Szellemi fejlődésében az ember mind az egyikén, mind a másikon túljutott már. Sorsának jobbrafordulását nem a vak erők viharzásától, hanem a káros momentumok észszerű kiküszöbölésétől és a szellem felelősségtudatától reméli.

S ahogyan hinni lehet, hogy ez a háború, amelynek már se hozsannázói, se nyílt támadást vállaló urai nincsenek, a hódító akarat utolsó véres erőpróbája lesz, ugyanígy hinni lehet, hogy az indulatok forradalma nélkül is elkezdődhet a jövő szociális építése. Szerencsések azok, akik már ráeszméltek, hogy az ember nem is győzni akar embertársai fölött, hanem békességben szeretne élni mellettük. Bennük már megkezdődött a fejlődés folyamata, amely átsegíthet bennünket a tömegkategóriából a társadalmi ember állapotába. A politikai uralom alól a társadalmi demokráciába.

Ma, amikor vér áztatja a földet és félelmekben sír a lélek, munkások ne tagadjátok meg szerszámaitokat, tudósok ne feledkezzetek el az élet alapvető kérdéseiről s ti, írók és művészek ne szégyenkezzetek szólni a szabad madarokról, a ragyogó kék égről, az öregek nyugodt bölcsességéről és a gyermekek gondtalan nevetéséről.

Az én részemről pedig biztatás legyen ez az írás azoknak, akik hisznek az emberségesebb jövőben és intelem legyen azoknak, akik nem tudják és talán nem is akarják megtalálni helyüket a közösségben. Abban a közösségben, amelynek hite és értelme bennem, bened és őbenne leli magyarázatát és a társadalmi szintézisben fejeződik ki.